

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ЛУБЕНСЬКИЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»**

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ**

**«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА
УКРАЇНИ»**

**ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 07 Управління та адміністрування

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 076 Підприємництво та торгівля

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИЙ СТУПІНЬ фаховий молодший бакалавр

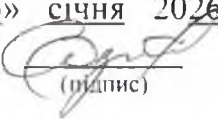
РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Наталія ШАРАПОВА, викладач історії та правознавства, кваліфікаційна категорія «спеціаліст»

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні циклової комісії
загальноосвітніх та гуманітарно-соціальних дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
«Лубенський фінансово-економічний
фаховий коледж Полтавського державного
аграрного університету»

Протокол № 8 від «16» січня 2026 р.

Голова циклової комісії Світлана ДЗЮБА
(підпис)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Знання і розуміння історії України, всебічне оволодіння набутими впродовж цієї історії культурними надбаннями нації є необхідною умовою збереження державності. В умовах ведення проти України війни специфіка навчальної дисципліни «Історія та культура України» від значення інтегральної набуває статусу ключової, визначальної для кожного патріота і громадянина.

Вивчення історичних подій вимагає аналізу причинно-наслідкових зв'язків, оцінки різних точок зору, критичного осмислення джерел інформації. Ці навички є цінними для фахівців з обліку та оподаткування, які повинні аналізувати обліково-фінансову інформацію, виявляти ризики та приймати обґрунтовані рішення. Історія дає можливість порівнювати різні економічні моделі, системи оподаткування, підходи до управління, що існували в Україні та інших країнах у різні періоди. Це розширює кругозір та сприяє більш глибокому розумінню сучасних економічних явищ. Знання історії та культури України допомагає усвідомити важливість чесності, справедливості та законності в усіх сферах життя, включаючи сферу обліку й оподаткування, забезпечує формування високих етичних стандартів у професійній діяльності.

Навчальна дисципліна «Історія та культура України» закладає важливий фундамент для формування освіченого, відповідального та компетентного фахівця, здатного ефективно працювати в українському обліково-фінансовому та культурному контексті. Усвідомлене ставлення до минулого допомагає краще орієнтуватися в сьогоденні та прогнозувати майбутнє.

Навчальну програму з навчальної дисципліни «Історія та культура України» укладено на основі ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», розробленої на основі Стандарту фахової передвищої освіти зі спеціальності 076 Підприємництво та торгівля освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр».

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Галузь знань	07 Управління та адміністрування
Спеціальність	076 Підприємництво та торгівля
Освітньо-професійний ступінь	фаховий молодший бакалавр
Нормативна/вибіркова	обов'язковий компонент (ОК), що формує загальні компетентності
Кількість тем	15 тем
Загальна кількість годин	90 годин
Види навчальної діяльності та види навчальних занять, обсяг годин:	
Лекції	40 годин
Семінарські заняття	20 годин
Самостійна робота	30 годин
Форма підсумкового контролю	залік

II. МЕТА, ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ», компетентності та заплановані результати навчання

Мета: поглибити знання студентів про минувшину українського народу, його державність, культуру, видатних особистостей, внесок у розвиток світової цивілізації; піднесення національної самосвідомості майбутніх спеціалістів, виховання у них патріотичних і морально-етичних переконань, відчуття причетності до тисячолітньої історії та культури України; формування навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку; навчання практичних навичок роботи з історичними джерелами й науковою літературою; вироблення умінь застосовувати набуті знання з історії та культури у повсякденній діяльності, для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільних явищ і подій.

Завдання:

- визначити та дослідити закономірність і основні етапи становлення української державності та її культури від стародавніх часів до сучасності;
- з'ясувати основні історичні фактори, які вплинули на формування та зумовили культурні особливості й ментальність українців;
- прослідкувати історичні спроби українського народу утворити свою державу та проаналізувати причини невдач;
- розглянути основні форми й тенденції розвитку української культурної спадщини як цілісної системи в контексті європейської культурної традиції;
- використати історико-культурні надбання українського народу для формування національної свідомості майбутніх спеціалістів, відчуття причетності до тисячолітньої історії України, виховання в них національно-патріотичних переконань, готовності до участі в розбудові Української держави.

Предметом навчальної дисципліни «Історія та культура України» є історичний процес формування та розвитку українського народу, його діяльності в соціально-економічній, духовній, політичній і державній сферах з давніх-давен до сьогодення, а також культурні надбання українського народу та народів, що проживали і проживають на території сучасної України.

Передумовою вивчення навчальної дисципліни «Історія та культура України» є досягнення здобувачами освіти обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача загальної середньої освіти з навчального курсу «Історія: Україна і світ», належна підготовка здобувачів освіти з навчальних дисциплін «Правознавство» і «Соціологія».

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі освіти **повинні:**

– знати:

- основні періоди історії України;

- особливості кожного з історичних періодів, їхні спільні та відмінні риси, а також значення з точки зору українського державо- та націотворення;
- загальновідомих представників у різних галузях культуротворчої діяльності, чий програмні твори стали національним надбанням України;
- сутність феномену української культури як ключової сфери суспільної свідомості.

вміти:

- аналізувати історію України як історію окремого народу та його держави, так і в контексті загальноєвропейської та світової історії;
- здійснювати періодизацію української історії та компаративний аналіз різних епох;
- екстраполювати окремі історичні події на сучасний історико-політичний процес;
- трактувати культурні процеси розвитку української нації на зрізі основних епох;
- прогнозувати можливі варіанти майбутнього суспільно-політичного розвитку України

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Історія та культура України» пов'язана з дисциплінами «Правознавство» і «Соціологія», оскільки забезпечує розуміння витоків сучасних правових та соціальних інститутів, досліджує етапи виникнення та розвитку української держави, аналізує вплив культурних та соціальних змін на законотворчість, відображаючи правосвідомість суспільства в певні історичні періоди.

Програмою навчальної дисципліни «Історія та культура України» передбачено проведення лекцій, семінарських, практичних занять із тем курсу, а також складання семестрового заліку.

Перелік і сутність сформованих компетентностей та результатів навчання:

Назва компетентностей/ результатів навчання	Сутність сформованих компетентностей/результат
<i>Загальні компетентності (ЗК):</i>	ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства,

	техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. ЗК 7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
<i>Результати навчання (РН):</i>	РН 1. Знати свої права, як члена суспільства, цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України. РН 3. Володіти державною та іноземною мовами у професійній діяльності. РН 18. Зберігати та примножувати моральні, культурні цінності, формувати гідне ставлення до надбань історії та національної культури, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

III. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.1. ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема		Обсяг годин			Разом
№	Назва	Лекції	Семінарські	Самостійне вивчення	
1	Формування державотворчих та культурних традицій на території України (від первісної доби до VIII століття)	2		2	4
2	Давньоукраїнська держава Русь, її політичний, соціально-економічний і культурний розвиток (IX – перша половина XIII ст.)	2	2	2	6
3	Галицько-Волинське королівство (XIII – перша половина XIV ст.): історія та культура	2		2	4
4	Україна в литовсько-польському контексті: від згасання державності до вільної козацької республіки Запорізька Січ (друга половина XIV – середина XVII ст.). Культура литовсько-польської доби	2	2	2	6
5	Державність та культура під час національно-визвольної війни	2		2	4

	українського народу 1648-1657 рр. під проводом Богдана Хмельницького				
6	Українська держава та культура козацької доби на завершальному етапі національної революції (1657–1686 рр.)	2	2	2	6
7	Україна та культура в умовах підмосковської автономної державності та польського наступу (остання третина XVII – друга половина XVIII ст.)	2	2	2	6
8	Суспільно-політичне та національно-культурне становище українців під владою Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст.	4		2	6
9	Національний та культурно-освітній рух на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини (кінець XVIII – початок XX ст.)	4	2	2	8
10	Українська національно-визвольна революція 1914–1921 рр.	4	2	2	8
11	Радянська державність та культура України в контексті тоталітарної системи СРСР (1921– 1939 рр.).	2		2	4
12	Радикалізація національно-визвольного руху на західноукраїнських землях у 20–30-ті роки XX ст.	2	2	2	6
13	Українське питання під час Другої світової війни та післявоєнної відбудови (1939 – початок 1950-х рр.)	2	2	2	6
14	Україна в умовах спротиву комуністичному тоталітаризмові та його краху (середина 1950-х – 1991 р.). Культурне відродження українського народу	4	2	2	8
15	Становлення Української незалежної держави та особливості формування сучасної культури	4	2	2	8
Всього		40	20	30	90

3.2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Формування державотворчих та культурних традицій на території України (від первісної доби до VIII століття).

Предмет курсу «Історія та культура України», його сутність і завдання. «Історія України та української культури» як наука та навчальний предмет. Україна – одна з колисок світової цивілізації, її невіддільна складова. Головні етапи генезу українського етносу. Українці – автохтонне (корінне) населення праукраїнських земель. Джерела та історіографія. Періодизація курсу. Становлення і розвиток людського суспільства. Первісні поселення на території України. Давні форми релігійних вірувань. Хліборобські племена Трипільської культури, їх суспільний устрій, заняття, релігійний культ. Трипільська спадщина в історії українського народу. Перші держави на українських землях. Кіммерійці, скіфи, сармати, їх розселення, суспільний устрій, господарство, воєнні походи. Античні міста-держави Північного Причорномор'я. Походження слов'ян та їх розселення на території України. Етногенез слов'янства, його поділ на групи. Антський племінний союз. Східнослов'янські племена і державно-племінні утворення VII–VIII ст. Заснування і розвиток Києва. Звичаї, вірування, побут східних слов'ян.

Тема 2. Давньоукраїнська держава Русь, її політичний, соціально-економічний і культурний розвиток (IX – перша половина XIII ст.).

Становлення централізованої держави на чолі з Києвом. Теорії походження Русі, її формування. Внутрішня і зовнішня політика князів Олега й Ігоря. Княгиня Ольга та її реформи. Посилення військової могутності Русі за князя Святослава. Економічне, політичне і культурне піднесення Русі за князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Хрещення, його історичне значення та вплив на розвиток культури. Політика династичних шлюбів. Державний лад. Політичні ідеї мислителів Київської Русі. Ослаблення влади київських князів. Причини, передумови, наслідки та особливості політичної роздробленості Київської держави. Зміна форми державного устрою. Виникнення нових політичних центрів. Перетворення в етнічній сфері. Монголо-татарська навала на українські землі. Історичне значення Київської Русі. Культура Русі-України княжої доби (IX – перша половина XIV ст.). Походження назв «Русь» та «Україна», їх перші вживання. Культура. Освіта і наука. Літописання. Література. Усна народна творчість. Ремісництво і зодчество. Образотворче та музичне мистецтво.

Семінарське заняття

Стародавня і середньовічна історія та культура України

Початки формування людської цивілізації на території сучасної України. Трипільська культура. Кіммерійський та скіфо-сарматський періоди. Грецькі античні міста-держави Північного Причорномор'я. Складини та анти – предки українського народу. Київська Русь.

Тема 3. Галицько-Волинське королівство (XIII – перша половина XIV ст.): історія та культура

Об'єднання українських земель у складі Галицько-Волинського князівства. Галицька земля, причини її економічного, політичного і культурного піднесення. Внутрішня і зовнішня політика Ростиславичів. Утворення Галицько-Волинського князівства. Соціальні відносини та політичне становище. Занепад княжої влади у першій третині XIII ст. Роль Данила Галицького у зміцненні української держави. Боротьба проти Золотої Орди. Галицько-Волинська держава наприкінці XIII – першій половині XIV ст. Князювання на Волині Василька Романовича та його сина Володимира. Правління Лева, Шварна і Мстислава Даниловичів. Король Русі та князь Володимирії Юрій I. Утворення Галицької митрополії. Князювання Андрія і Лева Юрійовичів. Припинення династії Романовичів. Правління Юрія II Болеслава та Любарта-Дмитра. Загарбання українських земель Польщею, Угорщиною, Литвою, Молдавським князівством. Місце Галицько-Волинської держави в історії України. Витоки та особливості культури Галицько-Волинського князівства. Освіта і писемність. Усна народна творчість. Галицько-Волинський літопис. Архітектура та містобудування. Живопис і художні ремесла.

Тема 4. Україна в литовсько-польському контексті: від згасання державності до вільної козацької республіки Запорізька Січ (друга половина XIV – середина XVII ст.) Культура литовсько-польської доби

Литовсько-Руська держава. Характер литовської експансії. Утвердження Литви на українських землях. Формування, устрій та суспільно-політичні відносини Литовсько-Руської держави. Кревська унія, її причини і наслідки. Городельська унія. Боротьба за збереження автономії українських земель у складі Великого князівства Литовського у XV ст. Польська експансія на українські землі в другій половині XIV – середині XVII ст. Політика Польщі на західноукраїнських землях. Люблінська унія, її суть і наслідки. Україна в складі Речі Посполитої, її адміністративно-територіальний устрій. Кріпацтво. Боротьба українського народу проти польсько-шляхетської експансії. Національний та релігійний рух в Україні. Братства та захист ними прав українського населення. Навчальні заклади. Книгодрукування. Берестейська церковна унія, її причини і наслідки. Греко-католицька церква у першій половині XVII ст. Місце української православної церкви в політичному житті України. Сутність, причини і передумови зародження українського козацтва. Реєстрове козацтво. Запорізька Січ, її адміністративно-політичний устрій, заняття, звичаї, зовнішня політика. Боротьба з турецько-татарською експансією. Сухопутні і морські походи запорожців. П. Конашевич-Сагайдачний, його політична, військова та просвітницька діяльність. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої половини XVII ст., їх причини і наслідки. Ординація Війська Запорізького реєстрового. Культура України середини XIV – першої половини XVII ст. Освіта і наука. Острозький та Києво-Могилянський колегіуми. Братські школи. Перші друкарні. І. Федорович (Федоров). Література. Музика. Різьбярство і скульптура. Монументальне фрескове мистецтво. Живопис. Вплив європейського Відродження на розвиток української культури.

Семінарське заняття

Україна на зламі середньовіччя та ранньомодерної доби

Галицько-Волинське князівство. Литовсько-Руська держава. Політичне становище українських земель у середині XVI ст. Передумови об'єднання Великого князівства Литовського і Польського королівства. Становище православної церкви. Митрополит П. Могила. Церковний собор в Бересті 1596 р., утворення греко-католицької церкви. Умови і стан розвитку української культури. Стан шкільництва. Братські школи. Заснування Острозької та Києво-Могилянської академій. Книгодрукування. Становлення українського козацтва. Утворення та значення Запорізької Січі. Українське козацтво у першій чверті XVII ст. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Місце козацько-селянських повстань XVI – першої половини XVII ст. у національно-визвольному русі. Культура, звичаї та побут козаків.

Тема 5. Державність та культура під час національно-визвольної війни українського народу 1648-1657 рр. під проводом Богдана Хмельницького

Причини, передумови та характер національно-визвольних змагань українців. Б. Хмельницький. Перші перемоги. Битви під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями. Похід на західноукраїнські землі. Ліквідація польсько-шляхетського режиму в Україні. Українсько-польське перемир'я та його причини. Зміни в соціально-економічних відносинах. Становлення державної ідеї, її основні принципи. Воєнні дії між Україною та Польщею в 1649–1653 рр. Збарасько-зборівська кампанія. Відновлення державності України. Адміністративно-територіальний устрій та органи влади Української держави. Збройні сили. Дипломатична діяльність. Похід на Молдавію. Битва під Берестечком. Білоцерківська угода і обмеження влади гетьмана. Битва під Батогом. Жванецька кампанія. Українсько-московський договір та його реалізація в 1654–1657 рр. Переяславська Рада та ставлення до неї різних суспільних верств і церкви в Україні. Березневі статті 1654 р., їх суть та наслідки. Вхід України під протекторат Московської держави. Відновлення війни з Польщею. Визвольний похід на західноукраїнські землі та його невдача. Віленське перемир'я. Загострення відносин з Москвою. Створення нової антипольської коаліції, її початкові успіхи та крах. Місце України в міжнародних відносинах Європи часів Б. Хмельницького.

Тема 6. Українська держава та культура козацької доби на завершальному етапі національної революції (1657–1686 рр.)

Загострення кризи української державності у 1657–1663 рр. Скасування принципу спадковості гетьманства. Основні напрямки державної політики гетьмана І. Виговського. Переяславські статті гетьмана Ю. Хмельницького і обмеження Української державності. Московсько-польська війна. Чуднівський договір. Розчленування України на Лівобережну та Правобережну. Україна у політичних планах Московії, Польщі, Туреччини. Боротьба старшинських угруповань за владу. Руїна Правобережжя та її причини. Гетьман П. Тетеря. Чорна рада. Московські статті гетьмана І. Брюховецького. Посилення впливів Московії на українську державну політику. Андрусівське перемир'я – змова Московської держави з Польщею про поділ України. Боротьба гетьмана П. Дорошенка за незалежність і територіальну цілісність Української держави. Гетьмани

Д. Многогрішний, П. Суховій, М. Ханенко. Острозька угода. Зближення з Туреччиною. Бучацька угода та її наслідки. «Князь Сарматії та України, володар Війська Запорізького» Ю. Хмельницький. Бахчисарайське перемир'я. «Вічний мир» і закріплення поділу України. Занепад державності у Правобережній Україні і її перехід під владу Речі Посполитої.

Семінарське заняття

Державні та культурні традиції козацької України другої половини XVII ст.

Українські національно-визвольні змагання під проводом гетьмана Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.). Переяславська рада 1654 р. Україна у часи «Руїни». Іван Виговський: внутрішня та зовнішня політика. Юрій Хмельницький – трагічна постать української історії. Сонце «Руїни» – гетьман Петро Дорошенко. Суспільно-політичне, релігійне і культурне життя українців. Бароко у матеріальній та духовній культурі України. «Козацьке бароко». Умови, особливості та тенденції розвитку української культури у другій половині XVII

Тема 7. Україна та культура в умовах підмосковської автономної державності та польського наступу (остання третина XVII – друга половина XVIII ст.)

Становлення Гетьманщини. Гетьманство Д. Многогрішного. Глухівські статті. Захист державних інтересів України. Обрання гетьманом І. Самойловича. Конотопські статті. «Великий згін». Кримський похід 1687 р. Коломацькі статті. Гетьман І. Мазепа, його соціальна та культурно-просвітницька діяльність. Північна війна та Україна. Гетьман у вигнанні П. Орлик, його «Конституція» та державницька діяльність. Посилення наступу російського царизму на автономний устрій України, його остаточна ліквідація. Обрання гетьманом І. Скоропадського. Решетилівські статті. Утворення Малоросійської колегії. Наказний гетьман П. Полуботок. Боротьба старшини за відновлення гетьманства. Зміцнення української державності за гетьманування Д. Апостола. «Рішительні пункти». Впровадження «Правління Гетьманського Уряду». Тимчасове відновлення гетьманського правління. Гетьман К. Розумовський. Остаточна ліквідація Катериною II гетьманства і відновлення Малоросійської колегії. Зруйнування Запорізької Січі, його причини і наслідки для українського народу. Скасування російським урядом рештків автономних прав Гетьманщини. Запровадження кріпацтва. Суспільно-політичне становище Слобідської, Південної, Правобережної та Західної України. Культура України у другій половині XVII – XVIII ст. Освіта. Києво-Могилянська академія. Література. Козацькі літописи. Г. Сковорода. Перехід до нової української літератури. Книгодрукування. Музика і театр. Архітектура та образотворче мистецтво.

Семінарське заняття

Державні та культурні традиції козацької України остання третина XVII – друга половина XVIII ст

Гетьманування Івана Мазепи. Обмеження та ліквідація автономії Гетьманщини. Зруйнування Запорізької Січі. Гайдамацький рух. Коліївщина. Козацький устрій

Слобожанщини. Українська культура доби козацького бароко. Умови, особливості та тенденції розвитку української культури в останній третині XVII – XVIII ст. Епоха Просвітництва в Європі й Україні.

Тема 8. Суспільно-політичне та національно-культурне становище українців під владою Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст

Підросійська Україна наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: суспільно-політичне та економічне становище. Поділи Речі Посполитої та розчленування українських земель між Росією й Австрією. Адміністративно-територіальний устрій. Політичний та національний гніт українського народу. Загострення соціальних суперечностей. Антикріпосницька боротьба в Україні. Початки національного відродження. Роль української інтелігенції в зростанні національної свідомості в Наддніпрянській Україні. Герольдія. «Історія Русів». Масонство. Поширення декабристського руху в Україні. Утворення Кирило-Мефодіївського товариства, його програмні ідеї та діяльність. Україна в умовах російських реформ другої половини XIX ст. Скасування кріпосного права в Наддніпрянській Україні. Український національний рух у 1860–1890-ті роки. Перший український часопис «Основа». Виникнення громад та їхня культурно-освітня діяльність в другій половині XIX ст. Валуєвський циркуляр. «Старогромадівці». Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Репресії проти українства. Емський указ. Українська політична еміграція. М. Драгоманов. Радикалізація українського руху. Марксистські гуртки та їх ставлення до «українського питання». «Братство тарасівців», його роль у розвитку українського національного визвольного руху. Зростання організованості українського руху в Наддніпрянщині на початку XX ст. Економічний розвиток і суспільно-політичний рух в Україні на початку XX ст. Політизація національного життя. Українська загальна організація. Виникнення, програми і політична діяльність українських політичних партій: РУП, УНП, УДП, УРП, УСДС, УСДРП. Україна в демократичній революції 1905–1907 рр. Столипінська аграрна реформа та її вплив на Україну. Піднесення українського руху. Створення «Просвіт», українських клубів, народних університетів. Політична реакція в Україні після революції. Товариство українських поступовців.

Тема 9. Національний та культурно-освітній рух на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини (кінець XVIII – початок XX ст.).

Розвиток західноукраїнських земель наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Захоплення Західної України Австрією. Адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ українських земель у складі Австрійської імперії. Політика «освіченого абсолютизму». Аграрна, церковна та освітня реформи. Форми антикріпосницької боротьби. Початок українського національного відродження на західноукраїнських землях. Перше покоління будителів. Формування української інтелігенції. «Руська трійця». Суспільна діяльність М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького. Альманах «Русалка Дністровая». Революція 1848–1849 рр. та її вплив на розвиток краю. Скасування панщини, його особливості й наслідки. Головна Руська Рада. Перша українська газета «Зоря

Галицька». «Руський собор». Національні гвардії. Західні українці на з'їзді слов'янських народів у Празі. Собор руських учених. «Галицько-руська матиця». Революційні події в Закарпатті та Північній Буковині. Перетворення Західної України на «П'ємонт» національного відродження (друга половина XIX ст.). Причини та початок трудової еміграції українців у другій половині XIX ст. Москвофіли і народовці. Культурно-освітнє товариство «Просвіта». Видавнича діяльність. Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Народна рада. Взаємовідносини Галичини з Наддніпрянською Україною. «Радикальна політика». І. Франко. Русько-українська радикальна партія – перша політична партія в Україні. Національно-демократична і соціал-демократична партії, їх програми та діяльність на західноукраїнських землях. Радикалізація національної боротьби на західноукраїнських землях на початку XX ст. Обмеження політичних прав українців. Національна дискримінація. Наростання українського спротиву. Справа польського графа А. Потоцького. Змагання за український університет і національну школу. Вбивство А. Коцька. Поява українських організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Січові Стрільці». Українська культура XIX ст. Освіта і наука. Праці з історії України. Література. Народження і поширення національного гімну «Ще не вмерла України». Театр. Музично-пісенна творчість. Образотворче мистецтво. Будівництво й архітектура.

Семінарське заняття

Національно-культурне відродження (кн. XVIII – поч. XX ст.)

Українські землі у складі Російської імперії: адміністративний поділ та політичний розвиток. Приєднання західноукраїнських земель до складу монархії Габсбургів. Українське національне відродження. Головна руська рада. «Зоря Галицька» – перша українська газета. Громадівський рух. Кирило-Мефодіївське товариство – перша українська політична організація. «Книга буття українського народу» – перша політична програма відродження українства. Діяльність «Руської трійці». «Русалка Дністровая». «Просвіта».

Тема 10. Українська національно-визвольна революція 1914–1921 рр.

Україна в Першій світовій війні. Українські землі в планах воюючих держав. Політичне становище в Галичині, Закарпатті та Буковині. Головна українська рада. Вплив війни на Україну. Становище в підросійській Україні. Національно-визвольний рух в умовах війни. Створення легіону Українських січових стрільців. Громадсько-освітні та мистецькі структури УСС, їх національно-освідомлююча, просвітня та культурницька діяльність. Центральна Рада: становлення національної державності. Лютнева демократична революція 1917 р. Політичні партії в Україні. Утворення Української Центральної Ради, її партійний склад і політична програма. М. Грушевський. Універсали ЦР Проголошення в Харкові радянської влади. Війна більшовицької Росії проти УНР. Бій під Крутами. Брестський мирний договір, його причини і наслідки. Прийняття Конституції УНР. Українська Держава гетьмана П. Скоропадського. Державний переворот 29 квітня 1918 р. Внутрішня політика, зовнішньополітичний курс, національно-культурна діяльність гетьманського уряду. Прорахунки Гетьманату. Політика німецької окупаційної влади в Україні.

Український повстанський рух. Утворення Директорії, її склад, соціальна база. В. Винниченко. Національно-визвольна боротьба на західноукраїнських землях. Діяльність ЦВК. Українська конституанта. Д. Вітовський. Листопадовий зрив. Утворення ЗУНР, її органи влади, внутрішня і зовнішня політика. К. Левицький, Є. Петрушевич. Взаємовідносини між УНР і ЗУНР. Збройна боротьба проти польської агресії. Створення УГА. Місія Антанти. Армія генерала Ю. Галлера. Чортківська офензива. Окупація Східної Галичини польськими військами, її причини і наслідки. Національно-визвольна боротьба у Північній Буковині та Закарпатті, захоплення їх іноземними державами. Встановлення влади Директорії: відродження та занепад. Зовнішня та внутрішня політика. Відновлення УНР. Трудовий Конгрес України. Акт злуки УНР і ЗУНР та його значення. Інтервенція Антанти на півдні України. Друга війна більшовицької Росії проти УНР. С. Петлюра. Відновлення Радянської влади в Україні. Отаманщина. Н. Махно. Спільний похід армії УНР і УГА на Київ. Боротьба з денікінцями. Третя війна більшовицької Росії проти України. Перший Зимовий похід. Варшавська угода. Польсько-український наступ на більшовиків та його невдача. Другий Зимовий похід. Ризький мирний договір. Втрата української державності: причини і наслідки. Культура України початку ХХ ст. Освіта. Наука. Література. Преса та видавництво. Театр. Музично-пісенна творчість. Образотворче мистецтво. Будівництво і архітектура.

Семінарське заняття

Українські національно-визвольні змагання 1917–1921 років

Утворення Української Центральної Ради та її змагання за автономію України.

Брестський мирний договір та його наслідки.

Крути – символ жертвовності та патріотизму. Українська держава доби гетьмана

П. Скоропадського. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки.

Акт Злуки УНР і ЗУНР. Встановлення влади Директорії та її боротьба за державний суверенітет УНР. Українська культура доби національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Політика коренізації і духовне життя в Україні.

Тема 11. Радикалізація національно-визвольного руху на західноукраїнських землях у 20–30-ті роки ХХ ст.

Українські землі в умовах насадження комуністичного режиму та втягнення до складу СРСР. Встановлення комуністичної системи в Україні, її сутність. Політика «воєнного комунізму». Причини та масштаби голоду 1921–1923 рр. Перехід до нової економічної політики. Створення СРСР і ліквідація суверенітету України. Утвердження однопартійності. Національна політика більшовиків в Україні. Політика коренізації, її причини та особливості. Дерусифікація політичного і громадського життя. Націонал-комунізм. Політичні погляди М. Скрипника, О. Шумського, М. Хвильового, М. Волобуєва. Зростання впливу національної ідеї. Згорання українізації, її причини і наслідки. Посилення російських впливів. Трагедія соціалістичної модернізації. Зміцнення командно-адміністративної системи і режиму особистої влади І. Сталіна. Заміна економічних методів управління господарством системою жорсткої централізації. Індустріалізація. Перші п'ятирічні плани. Криза хлібозаготівель 1927–1928 рр.

Сталінський план суцільної колективізації та його реалізація в Україні. Масові репресії проти селян. Розкуркулення. Селянські збройні повстання. Економічні, соціальні, культурні втрати в українському селі в ході колективізації. Голодомор 1932–1933 рр. «Закон про п'ять колосків». Розгортання масових репресій в Україні. Застосування фізичного і психологічного терору. Політичні процеси 20–30-х років в Україні: справи «Спілки визволення України», «Спілки української молоді», «Українського національного центру». Погром Української автокефальної православної церкви. Політика «войовничого атеїзму», «партійні чистки». Конституція УРСР 1937 р. Терор 1937–1938 рр. «Розстріляне відродження». ГУЛАГ. Громадсько-політичне життя, його бюрократизація.

Тема 12. Радикалізація національно-визвольного руху на західноукраїнських землях у 20–30-ті роки ХХ ст.

Національна політика Польщі на окупованих територіях. Анексія західноукраїнських земель. Економічна відсталість Польщі, її поділ на Польщу «А» і Польщу «Б». Осадництво. Наступ на національні права українців в Галичині та на Волині. Обмеження впливу української інтелігенції у суспільстві. Становище греко-католицької і православної церков. Пацифікація. Український визвольний рух. Основні течії у визвольному русі західних українців проти польського панування. УНДО. Українська соціалістична радикальна партія.

«Просвіта». «Союз українок». «Рідна школа». Діяльність молодіжних організацій. Становище вищої освіти та науки. Український таємний університет. Кооперативний рух. Роль греко-католицької церкви в суспільно-політичному житті Західної України. Митрополит А. Шептицький. Піднесення і занепад комуністичного руху. Організаційні витoki українського націоналізму. Створення УВО. Є. Коновалець. Політична доктрина інтегрального націоналізму Д. Донцова. Утворення ОУН та її діяльність. Тактика «перманентної революції». Розкол в українському націоналістичному русі. А. Мельник, С. Бандера. Спроба «нормалізації» українсько-польських стосунків та її крах. Становище українців Буковини, Бессарабії та Закарпаття. Захоплення Північної Буковини та Бессарабії Румунією. Хотинське (1919) і Татарбунарське (1924) повстання. Громадське та культурне життя краю. Українська національна партія. Активізація українського націоналістичного руху. Українські землі під владою Чехословаччини. Протиборство москвофільської, русинофільської й українофільської національних орієнтацій. Проголошення автономії Карпатської України. А. Волошин. Карпатська Січ. Проголошення державної незалежності Карпатської України. Загарбання Карпатської України Угорщиною. Становище української культури міжвоєнного періоду. Ліквідація масової неписьменності і перехід до загальної обов'язкової початкової освіти. Становище середньої і вищої школи. Наука. Особливості розвитку літератури. Ідеологізація музичного, театрального, образотворчого мистецтва. Релігійне життя в Україні. Руйнація старих традицій і звичаїв, знищення пам'яток культури. Досягнення і втрати культурної революції. Комуністичний погром української культури. Культурно-освітній розвиток західних українців.

Семінарське заняття

Радянська державність та культура України в контексті тоталітарної системи СРСР (1921–1939 рр.).

Розвиток УРСР у 1920–1930-х рр. Західна Україна у міжвоєнний період та на початку Другої світової війни: а) українські землі під владою Польщі; б) становище українських земель під владою Румунії; в) Закарпаття під владою Чехословаччини. Культурні процеси в Україні у міжвоєнний період. Українська національна ідея у поглядах А. Мельника та С. Бандери. Український націонал-комунізм (М. Волобуєв, М. Хвильовий, О. Шумський, М. Яворський).

Голодомор 1932–1933 рр. Організації Українських Націоналістів: створення та діяльність. А. Волошин – президент Карпатської України. Культурне життя на західноукраїнських землях в міжвоєнний період.

Тема 13. Українське питання під час Другої світової війни та післявоєнної відбудови (1939 – початок 1950-х рр.)

Українські землі на першому етапі війни (вересень 1939 – червень 1941 р.). «Українське питання» в європейській політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецький альянс. Причини, передумови, початок Другої світової війни. Пакт Ріббентропа-Молотова. Вступ Червоної армії на територію Західної України. Включення основної частини західноукраїнських земель до складу УРСР та їх «радянська». Масові репресії проти місцевого населення. Опір утвердженню комуністичного режиму на західноукраїнських землях. Український центральний комітет. Діяльність ОУН. Встановлення нацистського окупаційного режиму та народний опір йому. Україна у планах Німеччини. Початок німецько-радянської війни, її цілі та характер. Оборонні бої літа–осені 1941 р. Причини поразки Червоної армії у початковий період війни. Розчленування України як історично-географічної та політичної цілісності, її пограбування. Злочини гітлерівців проти населення. Рух Опору. Проголошення у Львові Акту відновлення Української держави. Діяльність «похідних груп». Репресії нацистів проти ОУН. Перехід націоналістів до боротьби на два фронти. Створення та діяльність УПА. Тарас Чупринка. Армія крайова. Українська головна визвольна рада. Радянський партизанський рух у тилу нацистів. Взаємовідносини радянських партизанів з ОУН–УПА. С. Ковпак. Битва за Україну. Курська битва і початок вигнання гітлерівців з України. Чернігівсько-Прип'ятська операція. Оволодіння Донбасом. Форсування Дніпра. Наступ у напрямку Запоріжжя і Дніпропетровська. Визволення Києва. Україна на завершальному етапі війни (1944–1945 рр.). Звільнення Закарпатської України. Возз'єднання українських земель. Внесок українців у розгром нацистської Німеччини. Українське питання на Ялтинській конференції. Територіальні зміни УРСР після війни. Вхід України до складу держав-засновниць ООН. Труднощі післявоєнної відбудови. Втрати України в роки війни. Голод 1946–1947 рр. «Радянська – 2» західних областей України. Насильницька колективізація. Масові репресії та депортації населення. Ліквідація Української греко-католицької церкви. Підпільно-партизанська боротьба ОУН і УПА проти тоталітарного ладу. Примусове переселення українців у 1944–1947 рр. Операція «Вісла». Створення концентраційних таборів. Ідеологічний наступ

сталінщини на спроби культурно-національного відродження в Україні. Боротьба з інакомисленням. Постанови ЦК КП(б)У з питань літератури і мистецтва. Боротьба проти «низькопоклонства» перед Заходом. Політична ізоляція СРСР. Початок «холодної війни». Культурне життя України в умовах війни та післявоєнної відбудови. Суперечливі тенденції в освітній сфері. Партійний контроль над наукою. Ідеологічне цькування письменників. Образотворче мистецтво та архітектура. Нападки на композиторів. Театральне мистецтво та кінематограф.

Семінарське заняття

Україна та культура в міжвоєнний період та в роки Другої світової війни

Німецько-радянська війна: причини, перебіг та наслідки. Нацистський окупаційний режим в Україні. Рух опору. Утворення та діяльність УПА. Кіномистецтво в роки Другої світової війни. Визволення Криму. Депортація кримських татар та інших народів. Наслідки Другої світової війни для України. Культурні процеси в Україні напередодні та в роки Війни. Стан української культури в роки Другої світової війни.

Тема 14. Україна в умовах спротиву комуністичному тоталітаризмові та його краху (середина 1950-х – 1991 р.). Культурне відродження українського народу.

Десятиліття контролюваного лібералізму. Передача Кримської області до складу УРСР. Спроби лібералізації політичного режиму. XX з'їзд КПРС. Критика культу особи Сталіна. Початок реабілітації жертв комуністичних репресій. Реформи Н. Хрущова. Зародження руху «шістдесятників», його ідеали і цінності, роль у національно-культурному житті. Початок наступу на шістдесятників. Розповсюдження «самвидаву». Нові політичні репресії. Антирелігійна кампанія. Прорахунки у зовнішній політиці. Усунення Н. Хрущова від влади. Поглиблення системної кризи тоталітарного режиму (друга половина 1960-х – середина 1980-х років). Переміни в кремлівському керівництві у жовтні 1964 р. та їх наслідки для України. «Косигінська реформа». Ідеологія «розвинутого соціалізму». Наростання кризових явищ у соціально-економічному житті. Посилення репресій проти шістдесятницького руху в Україні. «Великий погром» 1972 р. «Чистка» керівних державних і партійних кадрів республіки. Курс на прискорення «злиття націй» у СРСР. Посилення реакції в духовному житті. Спотворення історії України. Наслідки русифікації в Україні. Нова Конституція УРСР. Дисидентський рух. Розгортання правозахисного і дисидентського руху. Самостійницький, національно-культурницький, правозахисний та релігійний напрями українського дисидентства. Українська робітничо-селянська спілка. Л. Лук'яненко. Форми спротиву комуністичному тоталітаризмові. Самвидав. «Український вісник». В. Чорновіл. Демонстрації протесту. Українська гельсінська група. М. Руденко. Боротьба з інакомисленням. Значення українського дисидентського руху. Горбачовська «перебудова» в українському контексті. Пошуки шляхів модернізації суспільства, їх необхідність. Шахтарські страйки. Чорнобильська катастрофа та її наслідки. Активізація суспільно-політичного життя в Україні. Спілка письменників України. Товариство Лева. «Меморіал». Товариство української

мови ім. Т. Шевченка. Поява незалежних українських видань. Прийняття закону «Про мови в Українській РСР». «Живий ланцюг», присвячений Акту злуки УНР і ЗУНР. Святкування 500-річчя українського козацтва. Рух за легалізацію УГКЦ та УАПЦ. Формування багатопартійності. Народний рух України за перебудову, його програма та соціальна база. Партійне будівництво. Вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих Рад. Утворення демократичного блоку. Від Декларації про державний суверенітет України до референдуму про її незалежність. Протистояння між «групою 239» та Народною радою. Декларація про державний суверенітет України. Курс національно-демократичних сил на утвердження державної незалежності. Голодування студентів у Києві. Загострення економічного становища. Посилення соціальної напруги в суспільстві. Страйковий рух. Акт проголошення незалежності України. Заборона діяльності КПУ. Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. Вибори Президента України. Історичне значення проголошення незалежності України. Суперечливість культурного і духовного життя України в другій половині ХХ ст. Перехід до обов'язкової середньої освіти. Русифікація. Посилення політизації навчально-виховного процесу. Слабка практична реалізація наукових розробок. Освоєння космосу. Ідеологічний контроль у літературі та музиці. Театр і кіно. Образотворче мистецтво. Негативні тенденції в духовній сфері.

Семінарське заняття

Україна та культура у післявоєнний період (друга половина 40-х ХХ ст – кінець ХХ ст.)

Україна в період післявоєнного сталінського режиму (1945–1953 рр.).

Радянська західних областей України. Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (1953–1964 рр.). Суперечливий розвиток української культури в умовах десталінізації та і в роки «застою». Поява дисидентства. Перебудова в СРСР: концепція, стратегія та особливості.

Українська Гельсінська спілка: склад, програмні цілі, діяльність.

Українська культура в період «перебудови» у СРСР (1985-1991 рр.).

Тема 15. Становлення Української незалежної держави та особливості формування сучасної культури

Перші здобутки і перші втрати: Президент Л. Кравчук. Міжнародне визнання Української держави. Остаточний демонтаж СРСР. Угода про співдружність Незалежних Держав. Закон «Про громадянство України». Затвердження державної символіки. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Національної гвардії, Служби безпеки, митної служби. Запровадження національної грошової одиниці та інших інститутів державності. Проблеми соціально-економічного та політичного реформування українського суспільства. Труднощі національно-культурного відродження, розвитку науки, освіти, духовності. Міжнаціональні відносини і їх правове регулювання в Україні. «Декларація прав національностей України». Кримська автономія. Президент Л. Кучма. Прийняття Конституції України. Грошова реформа. Наростання економічної кризи та соціальної напруженості наприкінці 90-х років. Виборчі перегони 1998–1999 рр. «Реформи

заради добробуту» прем'єр-міністра В. Ющенка. Початок економічної стабілізації. Прем'єр- міністри А. Кінах та В. Янукович. Політична криза 2000–2001 рр. «Касетний скандал». Вбивство Г. Гонгадзе. «Україна без Кучми». Парламентські вибори 2002 р. Українська помаранчева революція. Президент В. Ющенко. Початок президентської виборчої кампанії 2004 р. і українське суспільство. Фальсифікації виборів з боку влади. Українська помаранчева революція, її причини, хід, соціальна база. Ухвала Верховного Суду України про переголосування другого туру президентських виборів. Діяльність урядів прем'єр-міністрів України Ю. Тимошенко та Ю. Єханурова. Парламентські вибори 2006 р. Другий прихід у владу В. Януковича. Політична криза в Україні 2007 р. Дострокові вибори до Верховної Ради 2007 р. Друге урядування Ю. Тимошенко. Світова економічна криза 2008 р. «Газова війна» Росії проти України. Від реваншу до європейського вибору. Президентські вибори 2010 р. та перемога на них В. Януковича. Парламентські вибори 2012 р. Відмова від європейської інтеграції України. Революція гідності 2013–2014 рр. Силевий розгін Майдану в Києві. «Небесна Сотня». Відсторонення В. Януковича від виконання ним обов'язків Президента України. Формування і діяльність нової влади. Позачергові президентські та парламентські вибори 2014 р. Президент України П. Порошенко. Загострення соціально-економічної кризи. Угода про асоціацію між ЄС і Україною. Заміна міліції Національною поліцією. Розгортання в Україні процесів декомунізації, заборона діяльності Комуністичної партії. Парламентсько-урядова криза 2016 р. в Україні. Призначення нового складу Кабінету Міністрів на чолі з В. Гройсманом. Російсько-українська війна 2014–2020 рр. Загарбання Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та м. Севастополь. Російська агресія на сході України, її ідеологічні засади. Концепція «руського міра». Інспірування Росією проголошення т. зв. Донецької і Луганської «народних республік». Початок проведення Україною антитерористичної операції. Активізація Російською Федерацією гібридної війни проти України. Перші поразки та перемоги українських військ. Волонтерський рух. Втручання регулярних військ РФ в Україну. Переговори лідерів країн «нормандської четвірки». Мінські угоди. Міжнародні санкції щодо Росії. Попередні наслідки російської агресії в Україну. Основні орієнтири зовнішньої політики. Діяльність України на міжнародній арені. Концепція української зовнішньої політики. Набуття Україною без'ядерного статусу. Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Участь України у миротворчих процесах ООН, у програмі «Партнерство заради миру», в діяльності Ради Європи та інших міжнародних інституцій. Українська діаспора на сучасному етапі. Нові тенденції в культурному та духовному житті України. Перебудова освітньої галузі. ЗНО. Болонський процес. Наукові дослідження. Розширення діапазону української літератури. Успіхи українського кінематографа. Утвердження плюралізму в мистецтві. Спорт. Створення єдиної української помісної православної церкви.

Семінарське заняття

Суспільно-політичний та культурний розвиток України у добу національно-державного самовизначення (1991 – 2022 рр.)

Державотворчий процес в умовах незалежності. Основні принципи державної етнополітики в Україні. Помаранчева революція та Революція Гідності.

Російська агресія проти України. Культурні процеси в сучасній Україні.

Розвиток сучасного кінематографу. Масова та елітарна культура сучасного суспільства. Сучасна українська література. Українське мистецтво на зламі ХХ–ХХІ ст. Національно-культурне життя українців за рубежом. Роль діаспори у збереженні та розвитку української культури

IV. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базові:

1. Історія української культури: навч. посіб. / [О. Ю. Павлова, Т. Ф. Мельничук, І. В. Грищенко та ін.]; за ред. Павлової О. Ю.; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: Центр учб. літ, 2021. 339 с.
2. Шлях з первісності у цивілізацію. Українські шати середньовіччя / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2023. 658 с., 136 с. іл. (Україна. Нариси історії).
3. Історія України в джерелах: практикум / П. В. Мороз, І. В. Мороз, В. С. Власов [Електронне видання] Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 564 с.

Допоміжні:

1. Вирський Д. Річ Посполита про козаків (1560-і – початок 1650-х рр.) / НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2021. 288 с.
2. Віднянський С., Мартинов А. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство / Відп. Ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2023. 264 с.
3. Єфіменко Г. Г., Кульчицький С. В., Пиріг Р. Я., Скальський В. В., Якубова Л. Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2021. 620 с., 124 с. іл. (Україна. Нариси історії).
4. Лазарович Микола. Історія та культура України: підручник. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 731 с.
5. Косяк С. М. Історія та культура України: курс лекцій. Навчальний посібник / Укладач Косяк С. М. Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ, 2024. 202 с.
6. Історія та культура України. Навчальний посібник / О.С. Каденюк, А.О. Михайлик, В.А. Нестеренко, А.М. Боднар, І.М. Завадська. Кам'янець-Подільський, 2021. 301 с.
7. Каденюк О.С. Історія та культура України в ілюстраціях: навч. посібн. Кам'янець-Подільський, 2023. 431 с.
8. Історія та культура України. Частина І: навчальний посібник [Електронний ресурс] / Герасимов Т. Ю., Пономаренко А. Б., Сідлецька Т. І. Вінниця: ВНТУ, 2025. 207 с.

Електронні ресурси:

- 1) <https://exlibris.org.ua/> – Українська електронна бібліотека
- 2) <https://library.knu.ua/> – Бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка
- 3) <http://litopys.org.ua/> – Літописи, історія, культура
- 4) <http://www.cossackdom.com/> – Козацтво XV–XXI ст.
- 5) <https://www.filosof.com.ua/> – Інститут філософії ім. Г. Сковороди
- 6) <http://history.org.ua/uk> – Інститут історії України НАН України
- 7) <https://holodomormuseum.org.ua/istoriia-holodomoru/> – Національний музей Голодомору-геноциду
- 8) <https://www.info-library.com.ua/> – Електронна бібліотека підручників
- 9) <https://www.inst-ukr.lviv.ua/> – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
- 10) <https://kplavra.kyiv.ua/> – Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник
- 11) <https://www.mdmu.com.ua/> – Національний музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ)
- 12) <https://uinp.gov.ua/> – Український інститут національної пам'яті

